

RAZUMEVANJE TRANSFORMACIJE VOJNE V 21. STOLETJU**

Povzetek. Prispevek kritično obravnava razumevanje narave in vzrokov vojn ter na podlagi intervalne časovne vrste ugotavlja intenziteto in najznačilnejšo pojavno obliko oboroženih spopadov glede na tipe vojn v sodobnem varnostnem okolju. Vprašanje, ali so nove vojne res nove, postavlja v ospredje raznolikost dojemanja sodobnega nasilja v sociološkem in antropološkem smislu, saj jih je mogoče opisati kot zmes vojne, kriminala in kršitev človekovih pravic, katerih akterji so tako družba kot posamezniki. K temeljnemu preobratu v razumevanju in iskanju vzrokov »novih« vojn ter načinu za izključitev »starih« predpostavk o naravi vojne lahko doprinesejo tudi stalnost strokovnih razprav in stroke same z oblikovanjem podlag za nove metodologije družboslovnega raziskovanja. Neprestano razmišljanje o vojni kot eni izmed bistvenih dejavnosti človeka v vsej njegovi zgodovini pa je pri dojemanju spreminjanja narave in značilnosti sodobnih vojn pomembna tudi z vidika ustvarjanja možnosti za mir.

Ključni pojmi: vojna, mir, stare vojne, nove vojne, oboroženi spopad

Uvod

Vojne so značilnost človeške družbe. Že tisočletja predstavljajo stalen vzorec interakcij med državami in znotraj držav ter drugimi političnimi enotami. V svojih številnih različicah je vojna najbolj uničujoča oblika človeškega vedenja. V vsej zgodovini človeštva vojne prevzemajo veliko odgovornost za množično izgubo človeških življenj, oviranje ekonomskega razvoja, uničevanje okolja, širjenje bolezni in lakote, padce vlad, militarizacijo družbe, uničenje kultur, razbitje družin in travmatiziranje ljudi. Priprava na vojno, osvajalno ali obrambno, preusmerja vire iz konstruktivnih družbenih dejavnosti in pogosto predstavlja grožnjo za mir, varnost, trajnostni razvoj in spoštovanje človekovih pravic.

* Pavel Vuk, doktorski kandidat na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

** Pregledni znanstveni članek.

Vojne nimajo samo negativnih učinkov. Skozi stoletja so predstavljale primarni mehanizem za spreminjanje svetovne ureditve, porazdelitve vojaške moči in bogastva ter spremembe strukture svetovnega gospodarstva, kar je prispevalo tudi k pospeševanju splošnega razvoja družbe. Tako je na primer finančna pomoč ZDA po 2. svetovni vojni, ki jo je prejela Zahodna Evropa, pripomogla k njeni gospodarski prenovi, vojne izkušnje vojakov pa so privedle do desegregacije oboroženih sil ZDA. Zaradi povojne obnove je v številnih evropskih državah prišlo do oblikovanja socialnih držav, ki so zagotavljale prebivalcem boljšo kakovost življenja. Omeniti je treba tudi dosežke raziskav in inovacij v vojnem času kot razvojne mejnike napredka medicinskih in tehnoloških znanosti v miru.

Tudi sodobnega nacionalnega sistema ne moremo popolnoma razumeti, ne da bi poznali vzroke in učinke vojn, ki so skozi zgodovino (so)oblikovale njegov razvoj. Zapleten in kontradiktoren pojav, kot vojno označuje Pilbeam (2015: 87), Tilly (1975: 42) pojasnjuje s tezo, da je vojna povzročila državo, država pa vojno.

Po eni najbolj znanih opredelitev vojne, ki jo je v 19. stoletju podal pruski vojak in velik vojaški teoretik Clausewitz, je »vojna samo nadaljevanje politike z drugimi sredstvi« (Clausewitz, 2004: 28). Pomisleki kritikov Clausewitzevega prepričanja o naravi vojne so predvsem povezani z vprašanjem moralnosti takšnega pogleda na vojno, saj menijo, da vojna ni edini možni izhod politike. Politični instrumenti držav in mednarodne skupnosti, kot so na primer uporaba diplomacije in izvajanje ekonomskih sankcij ali spodbud, imajo lahko pri doseganju političnih sprememb prav tako veliko težo. Clausewitzovo izjavo pa je mogoče interpretirati tudi z drugega vidika (kar je tudi sam poudarjal), in sicer, da je vojna politični instrument oziroma, z drugimi besedami, da vojna ni nikoli izolirano dejanje, ampak je povezana s širšimi interesi, strategijami in odločevalskim procesom tistih, ki jo bojujejo, oziroma z doseganjem končnih političnih ciljev.

V vsakem primeru je treba danes o vojni razmišljati kot o dejanju, ki je povezano z vsemi ključnimi vprašanji mednarodne varnosti. To pomeni, da je treba poleg tradicionalnih pogledov na vojno – v smislu uporabe moči in oboroženih sil – upoštevati tudi na primer njen učinek na globalizacijske procese in okoljske dejavnike. Cilj prispevka je kritično analizirati naravo in vzroke vojn v sodobnem varnostnem kontekstu ter na podlagi analize trenda ugotoviti intenziteto in najznačilnejšo pojavno obliko oboroženih spopadov glede na tipe vojn v obdobju po koncu hladne vojne do danes. Z vprašanjem vzdržnosti teorije o novih vojnah ter s kritičnim pogledom na njeno relevantnost in razumevanje v odnosu do starih vojn pa želimo nakazati zaznavanje sprememb v družbi pri opredeljevanju in iskanju vzrokov sodobnih vojn.

Razumevanje vojne

Enotno razumevanje in sprejemljivost opredelitev pojma »vojna« otežujejo različni znanstveni in politični pogledi na ta fenomen. Na znanstveni ravni proučevanja vojne kot fenomena v družbenih odnosih zaznavamo dva problema. Prvi je povezan z vprašanjem oblike konflikta,¹ ki se vključuje oziroma ne vključuje v kategorijo vojna. Drugi problem pri enotni opredelitvi termina pa je povezan z raznolikostjo tipov vojn. V sodobnem svetu je opredelitev termina vojna kooptirana še z vidika politikov in njihovih političnih programov. Njihova raba pojma vojna pogosto ni povezana s tradicionalnimi pojmovanji o vojnah (na primer vojna proti drogam, vojna proti revščini, vojna proti raku, vojna za odpadke). Tudi odziv na teroristični napad v New Yorku, ob trku letal v stolpnici Svetovnega trgovskega centra 11. septembra 2001, za katerega se je uveljavila besedna zveza »vojna proti terorizmu«, nima opore v konvencionalnih opredelitvah vojne.

Preglednica 1 predstavlja najznačilnejše razlike med vrstami vojn. V znanstvenih delih lahko najdemo še veliko drugih prikazov kategorizacije vojn in posledično raznolikih tipologij. Delitev vojn je namreč mogoča na podlagi različnih meril. Glede na družbenopolitično bistvo in pomen lahko delimo vojne na pravične (obrambne, narodnoosvobodilne) in nepravične (kolonialistične, imperialistične), po obsegu na svetovne, lokalne (vojna na omejenem geografskem območju) in omejene (vojna z omejenimi sredstvi), glede na uporabljena sredstva pa na jedrske in konvencionalne, hladne, psihološke, specialne, omejene in druge. Po mednarodnem pravu je vojna lahko napadalna ali obrambna. V tem okviru bi posebej izpostavili še dva aktualna okvira uporabe oboroženih sil, in sicer protivstajniške (angl. counter-insurgency wars) in posredniške vojne (angl. proxy wars). V protivstajniške vojne se pogosto s podporo ene od konfrontiranih strani vpletajo zunanje sile s svojimi enotami, pošiljkami orožja, z inštruktorji in podobno. Dandanes jih poznamo tudi pod imenom umazane vojne, nekonvencionalne vojne, gverilske vojne oziroma specialne vojne. Za posredniške vojne pa je značilno, da države, zlasti velesile, pri spopadih med državami ali v državah tretjega sveta podprejo nasprotno stran od tiste, ki jo je podprla prva stran, prav tako s pošiljanjem orožja, svetovalcev, inštruktorjev in tudi s pošiljanjem enot (Žabkar, 2003: 96–97). V realnosti ne obstaja »vojna na splošno«, ampak širok spekter različnih vrst oboroženih spopadov.

¹ Slovar slovenskega knjižnega jezika (2014) pozna pojma »konflikt« in »spopad«. Pojem konflikt slovar izenačuje s pojmom spopad (podobno razlago najdemo tudi v Verbinčevem slovarju tujk (1982) in Velikem splošnem leksikonu (1989)), medtem ko v pojmu spopad ni moč najti povezave na konflikt, ker je pojem izpeljan iz glagolnika spopasti se. V prispevku bomo uporabljali oba pojma s to razliko, da bomo s pojmom konflikt bolj označevali težnje, napetosti, spore, nesoglasja, s pojmom spopad pa bomo razumeli stopnjevanje konflikta, ki lahko preraste v oboroženi spopad oziroma doseže raven vojne.

*Preglednica 1: TIPOLOGIJA VOJN IN NJIHOVO RAZLIKOVANJE***Meddržavne (interstate) / znotrajdržavne (intrastate) / izvendržavne (extrastate) vojna**

- meddržavna – med suverenimi državami;
- znotrajdržavna – znotraj države. Takšne vojne so lahko civilni spopadi med državnimi in nedržavnimi akterji (znotraj države) ali medetnični in medverski spopadi med različnimi nedržavnimi skupinami. Razlikujemo:
 - državljanske vojne med organiziranima skupinama znotraj države in
 - internacionalizirane znotrajdržavne vojne oziroma državljske vojne z intervencijo tretje (zunanje) strani;
- izvendržavna – med državo in oboroženo nedržavno skupino, ki se odvija zunaj državnih mej (na primer kolonialni konflikti) z namenom pridobitve nadzora nad drugim teritorijem.

Deklarirane / nedeklarirane vojne

- deklarirana – v kateri najmanj ena stran poda formalno deklaracijo o vojni;
- nedeklarirana – ni podana nobena formalna deklaracija o vojni.

Totalne / omejene vojne

- totalna – v kateri si najmanj ena stran prizadeva s splošno mobilizacijo vseh virov doseči zmago nad nasprotnikom;
- omejena – v glavnem gre zgolj za mobilizacijo oboroženih sil z jasno opredeljenimi in omejenimi cilji (na primer pregnati sovražnika s specifičnega območja ali ozemlja).

Konvencionalne / gverilske vojne

- konvencionalna – bojevanje s profesionalnimi, organiziranimi vojskami;
- gverilska – v kateri ena stran uporabi manjše bojne sile z uporabo taktike kot so zasede, hiter napad in umik ...

Osvajalne vojne / osvobodilne vojne

- osvajalna vojna – v kateri se države zavzemajo za napad in okupacijo drugega teritorija. Njihov cilj je najpogosteje pridobitev ozemlja ali virov;
- osvobodilna vojna – osvoboditev podjarmljenega ljudstva, da bi lahko pridobili svojo neodvisnost. Le-ti se lahko bojujejo sami z vladajočo strukturo ali v sodelovanju z zunanjo pomočjo.

Vir: prirejeno po Pilbeam, 2015: 88.

Pri opredeljevanju pojma vojna se lahko opremo na različne leksikone in slovarje. Leksikon Družboslovje (1986: 313) na primer opredeljuje vojno po mednarodnem pravu, in sicer, da je »... vojna oborožen spopad držav, zaradi reševanja sporov, ki jih ni uspelo rešiti po mirni poti«. Merriam-Webster (1997: 826) pa opredeljuje vojno kot »stanje pogosto odprtega in deklariranega oboroženega spopada med državami ali narodi«. Opredelitve se sicer skladajo z vsakodnevno rabo besede vojna, vendar hkrati tudi nakužeje nekatere omejitve, značilne za splošne leksikone in slovarje, predvsem zaradi odsotnosti poglobljenega razumevanja konceptov.

Za popolnejšo razlago pojma vojna je treba proučiti tudi druge opredelitve. Clausewitz (2004: 17–18) na vprašanje »Kaj je vojna?« odgovarja, da je to »akt sile, da bi nasprotnika primorali k izpolnitvi naše volje«. Z današnjega zornega kota je Clausewitzev odgovor problematičen predvsem zaradi nepopolnega vključevanja vseh tipov konfliktov, ki bi se lahko danes šteli

kot vojne. Sodobnejšo opredelitev vojne je postavil Bull (2012: 178), in sicer, da je vojna organizirano nasilje, ki ga izvajajo politične enote druga proti drugi. Nasilje pri tem pomeni vojno le v primeru, če se izvaja v imenu politične enote in je usmerjeno proti drugi politični enoti. Bistvo razlikovanja ubijanja v vojni od umora je v njenem zastopniškem in formalnem značaju. To pomeni, da je za ubijanje v vojni, ki ga je izvršil zastopnik politične enote, simbolično odgovorna politična enota. Podobno razumeta element nasilja v vojni, ki ločuje vojno od ostalih oblik nasilja, tudi Levy in Thompson (2010: 5). Z razliko do Bulla, ki nasilje v vojni povezuje zgolj z interakcijo različnih političnih enot, pa Levy in Thompson (prav tam) poudarjata še potrebo po prisotnosti »trajnosti«² nasilja, na podlagi katerega lahko konflikti interesov, rivalstva, spori, grožnje s silo prerastejo v vojno.

Bullova opredelitev vojne obsega široko kategorijo »političnih enot«, ki jo lahko zasledimo tako med realisti kot tudi nerealisti, z vključitvijo tako državnih kot tudi nedržavnih akterjev.³ Bullova opredelitev je uporabna tudi zato, ker ne omejuje vojne na spopade, v katerih poteka boj za doseganje določenih ciljev (na primer za osvojitve ozemlja ali samoobrambo), ali na specifične metode izvajanja organiziranega nasilja. Nasilje je samo po sebi široka kategorija, ki ne obsega samo ubijanja, ampak tudi druga dejanja, kot je na primer mučenje ali posilstvo. V tem pogledu je moč ugovarjati njegovi trditvi, da mora biti nasilje povezano s političnimi enotami, ki delujejo druga proti drugi (vprašanje je, kako potem obravnavati sponzorirano nasilje, ki ga izvajajo apolitični civilisti). Za Bulla je pri tem bolj pomembno razlikovanje vojne od nasilja, ki ga uporabijo nacionalni organi pregona med dejavnostjo kazenskega pregona nad prebivalstvom, kot pa pojasnjevanje pomena političnih enot.

Pri vsem tem še vedno ostaja vprašanje, kako ločiti vojno kot posledico trajnega nasilja od milejših stopenj oboroženih spopadov, kot so na primer manjši mejni spopadi. Na to vprašanje poskuša odgovoriti projekt Univerze v Michiganu z naslovom »Correlates of War – COW«⁴ na podlagi statistične

² *Pridevnik trajni (angl. sustained) pri tem razumemo kot ločnico med vojno in milejšimi stopnjami in intenzitetami oboroženih spopadov. Trajnost se torej ne nanaša samo na trajanje, ampak tudi na velikost oziroma razsežnost vojne. Prag trajnega nasilja (oziroma količinski prag) pojasnjujemo v nadaljevanju, v okviru predstavitve projekta »Correlates of War«.*

³ *Podobno široko opredelita vojno tudi Levy in Thompson (2010: 5), in sicer kot trajno, koordinirano nasilje med političnimi organizacijami. Opredelitev zajame širok spekter nasilja od vojn med velesilami, kolonialnih vojn, državljanskih vojn do organiziranih uporov in plemenskih vojn.*

⁴ *Začetnika projekta »COW« sta bila Singer in Small. Njun cilj je bil opredeliti pojem vojna, da bi jo kljub njeni kompleksnosti razločevali od ostalih oblik nasilja. V izhodišču sta opredelila vojno kot oborožen spopad, ki vključuje smrtne žrtve. V tem kontekstu je bilo treba najprej opredeliti vojno v odnosu do nasilja, ne samo v smislu, da vojne ni brez nasilja (razen v metaforičnem smislu), ampak tudi v smislu človeških žrtev kot primarne in prevladujoče značilnosti. S tega stališča je opredelitev vojne poudarjala odvisnost od dveh glavnih kriterijev: (1) mejne vrednosti števila žrtev v času oboroženega spopada in (2) položaja oseb v vojni. Singer in Small sta določila mejno vrednost 1000 žrtev oboroženega spopada kot raven sovražno-*

podatkovne zbirke o pogostosti in naravi vojn. Ugotovitve projekta so privedle do široko sprejemljive opredelitve vojne, ki je povezana s številom žrtev v oboroženih spopadih oziroma količinskim pragom, ki omogoča jasno razmejitev vojne od spopada. Gre za edino opredelitev vojne, ki vsebuje spremenljivko, predstavljeno v količinski obliki. Vojna se po tej opredelitvi razlikuje od ostalih oblik nasilja, če so oboroženi spopadi zahtevali več kot tisoč žrtev v obdobju enega leta (Sarkees, 2010: 1). Čeprav je takšen podatek lahko prav tako diskutabilen, je ta opredelitev vojne močno razširjena med raziskovalci in njihovimi študijami o vojni. Očitno je, kot pravi Žabkar (2003: 105), da ta temeljna razlika omogoča razločevanje vojne od oboroženih spopadov, česar druge opredelitve, ki se opirajo na evfemiistična količinsko neopredeljena merila, ne omogočajo, saj nimajo opore v bolj natančni opredelitvi količinskega praga.

Vojne so danes – kljub aktivnim prizadevanjem Organizacije združenih narodov za njihovo prepoved – še vedno uporabljene kot eden izmed instrumentov za reševanje sporov v družbi.

Vzroki za vojne

Opravljenе so bile številne študije, s katerimi so raziskovalci poskušali posplošiti vzroke za vojne, vendar, kot ugotavlja Sobek (2009: 2–3), nobena od teh posameznih teorij ne pojasnjuje vseh vojn, ampak predstavljajo predvsem posamezne dejavnike tveganja za vojno, ki so pomembni za analize mednarodnih konfliktov. Razprave o vzrokih za vojno so vedno povezane s številnimi vprašanji ter raznolikostjo razlag in pojasnjevalnih motivov. V večini primerov gre za kombinacijo vzrokov – zmes političnih, gospodarskih in socialnih dejavnikov –, ki imajo lahko kratko- ali dolgoročni značaj. Zato ni nič nenavadnega, da obstajajo polemike in strokovna razhajanja pri iskanju poenotene vzroka za vojne tako med raziskovalci različnih držav kot med različnimi znanstvenimi disciplinami (psihologi zagovarjajo psihološke dejavnike, ekonomisti ekonomske, antropologi kulturne dejavnike in podobno) in tudi znotraj njih samih. Levy in Thompson (2010: 2) ugotavljata, da so si proučevalci vzrokov za vojno soglasni predvsem v tem, da so le-ti izjemno zapleteni. Zato je prvi korak pri iskanju vzrokov za vojno po njunem mnenju enotnejše razumevanje, če želimo zmanjšati pogostost ali ublažiti silovitost in posledice vojn.

Temeljno naravo in dejanske vzroke za vojno raziskujejo zgodovinarji, politični filozofi in drugi misleci od antičnega Tukidida do modernih

sti, na kateri se vojna razlikuje od drugih oblik spopadov. Glede drugega kriterija, položaja oseb v vojni, sta določila, da morajo biti v osebe v vojni obeh strani vključene v organizacijo, ki je sposobna voditi vojno (na primer oborožene sile države) (več o tem Singer in Small, 1982: 205–206; Sarkees, 2010: 1).

filozofov, kot so Marx, Nietzsche in Freud. Eden izmed vplivnejših piscev sodobnih študij o vojni je neorealist Waltz. Njegovi argumenti predstavljajo koristen okvir za proučevanje različnih teorij. Waltz (1959: 12) trdi, da je mogoče vse razlage o vzrokih za vojno uvrstiti v tri kategorije: znotraj človeka, znotraj struktur različnih držav in znotraj državnega sistema. Opisuje jih kot različne podobe mednarodnih odnosov. Razloge, zakaj je obravnavanje teh tem na takšen način koristno, pa pojasnjuje skozi pristop analize ravni. S tem pristopom je mogoče analizirati različne teorije o vojni na različnih razlagalnih ravneh. Waltz razlikuje med individualno in državno ravno ter ravno mednarodnega sistema.⁵

Klasični realisti, kot so Hobbes, Niebuhr in Morgenthau, so iskanje vzrokov za vojno povezovali z egoizmom in s politiko moči, ki sta močno zasidrana v človekovi naravi, medtem ko strukturalni realisti ali neorealisti pri iskanju vzrokov za vojno izhajajo iz anarhije. Waltzevo delo je pomembno za obe teoriji. V svojem delu *Man, the State, and War* je opredelil anarhijo kot možen pogoj oziroma dopusten vzrok za vojno z argumentom, »... da se vojne dogajajo, ker ne obstaja nič takšnega, kar bi jih zaustavilo«. Vojne so v človekovi naravi ali nacionalnih politikah »predatorskih« držav in predstavljajo prvi pogoj oziroma učinkoviti vzrok za začetek spopada (Waltz, 1959: 169–170, 232). Wendt (1992: 395) kritizira predvsem Waltzevo nekonsistentnost pri ločevanju dopustnega (v anarhiji je vojna zmeraj mogoča) od učinkovitega vzroka (vojna se lahko zgodi v vsakem trenutku). Ne glede na Waltzevo prednostno zagovarjanje teorije tretje ravni pri iskanju vzrokov za vojno Wendt (prav tam) učinkovite vzroke prepozna na prvi in drugi ravni.

Waltz je svojo tezo dopolnil dvajset let kasneje v delu *Theory of International Politics*, v katerem porazdeli teorije mednarodnih politik na dve ravni: z razlikovanjem med redukcionalistično teorijo, kamor je uvrstil individualno in državno raven, in sistemsko teorijo, v katero je vključil mednarodno raven (Waltz, 1979: 18). Na podlagi raziskave, temelječe na splošno priznani razliki med analizo ravni držav in mednarodnega sistema, je prišel do spoznanja, da je treba za popolno razlago mednarodne politike upoštevati tako redukcionalistične pristope, ki se ukvarjajo z vedenjem držav, kot tudi raven mednarodnega sistema.⁶ Wendt (1992: 395) kot konstruktivist

⁵ Nekateri raziskovalci (Levy in Thompson, 2010: 16) razlikujejo še četrto raven, ki se nanaša na »diadično« oziroma »interakcijsko« sodelovanje med dvema državama. V okviru diadične ravni se proučujejo dvostranski odnosi med državama, ki so pri vzrokih za vojno, zlasti to velja za pretekle vojne, imeli prav tako odločilen pomen. Sem sodita na primer pojasnjevanje teritorialnih konfliktov in dvostranskih pogajanj med državama.

⁶ Waltz kritizira redukcionalistične teorije, ki zgolj na osnovi vedenja enot v sistemu (tj. držav) pojasnjujejo celotno realnost sveta. Pomanjkljivosti redukcionalističnega pristopa prepozna v neupoštevanju omejitev, ki jih mednarodno okolje postavlja državam, kot tudi v obstoju vzorcev mednarodnega vedenja, ki jih prav tako ni mogoče razložiti z razlikami na ravni države. V tem kontekstu Waltz poudarja vrednost sistemske ravni, ki jo tvorita struktura in interakcije enot. Struktura pri tem predstavlja tisto sistemsko komponento, ki

in oster kritik trditev klasičnih realistov in neorealistov je v omenjenem Waltzevem delu prepoznal tudi spremenjen pogled na mednarodno anarhijo v tem, da lahko v njej pride do družbene konstrukcije sistema samopomoči, v katerem ni osrednje oblasti in vsako državo skrbi lastna varnost, in porazdelitve politike moči, ki sta pravzaprav nujni značilnosti svetovnih politik. Slednja ima po Waltzu veliko večji vpliv na vedenje držav in mednarodne izide kot pa notranje značilnosti držav ali značilnosti posameznih političnih voditeljev.

V znanstveni literaturi ni moč najti splošno sprejetega »pravilnega« števila ravni za pojasnjevanje vzrokov za vojne. Zato je treba model analize ravni obravnavati bolj kot analitični konstrukt za dojetje občutka za svet in ovrednotenje teoretične vrednosti modela, in ne kot neposreden odraz realnosti. Z modelom analize ravni je namreč mogoče vzroke za vojne razvrstiti v kategorije, ki omogočajo poenostavitev in uveljavitev določene strukture za splošnejše razmišljanje o vojni in zunanji politiki (Levy in Thompson, 2010: 18).

Z drugimi besedami to pomeni, da vojn ni mogoče razložiti z eno samo teorijo, saj so posledica številnih dejavnikov, ki vplivajo na povečanje ali zmanjšanje tveganja nasilja. Pri iskanju vzrokov za vojno je treba upoštevati medsebojno povezanost vseh treh ravni – če katera od ravni odstopa, si največkrat tudi podredi pojasnjevalni okvir.

Razumevanje vojne v 21. stoletju

V kontekstu trendov in razvoja sodobnih vojn nas bodo zanimala tri vprašanja, in sicer: (1) ali je navzoč trend upadanja vojn; (2) kakšna je spremenjena narava vojn; (3) ali so nove vojne res nove oziroma ali proučevanje novih vojn zahteva nov okvir razumevanja sodobnega sveta.

Vprašanje spremenjene narave vojne in njenega zatona v družbi

Iz podatkov o globalnih vojnah v zadnjih petih stoletjih je razvidno, da je bilo nesorazmerno večje število meddržavnih vojn v Zahodni Evropi, ki je do 20. stoletja predstavljala središče razvoja globalnega sistema ter tudi stičišče svetovnih vodilnih sil. Dramatični premik je bil narejen s koncem 2. svetovne vojne, ko so se meddržavne in državljanske vojne oddaljile od

omogoča razmišljanje o sistemu kot celoti. Razlago, zakaj se enake enote obnašajo podobno, je po Waltzevih ugotovitvah mogoče najti le s proučevanjem spremenljivk na ravni strukture (sistema). Struktura je tista, ki socializira posamezne države, da delujejo podobno, ker omejuje nabor ukrepov, ki jih lahko države uporabijo za odzivanje na mednarodne pojave. Waltz pri obravnavi mednarodnih institucij poudarja, da so države še vedno glavni nosilci odločanja v mednarodnem sistemu; dokler bo tako, mednarodne institucije ne bodo imele nobenega pomembnega vpliva na izide mednarodnih odločitev (Waltz, 1979).

Zahodne Evrope v druge dele sveta (Afrika in Bližnji vzhod). Vojna v nekdanji Jugoslaviji v začetku 90. let prejšnjega stoletja je bila tako prva v Evropi po letu 1949, ko se je končala grška državljanska vojna. Druga bistvena sprememba se nanaša na znatno povečanje frekvence državljanskih vojn in drugih oblik znotrajdržavnih konfliktov. Delež med znotraj- in meddržavnimi vojnami se je po ocenah Levyja in Thompsona (2010: 12) z 2:1 po letu 1945 povečal na 5:1. Tretja sprememba se nanaša na strategije in taktike, poznane iz tradicionalnih norm vojskovanja. Vojne so postale izrazito asimetrične, v njih pa pogosto sodeluje cela množica različnih skupin, ki se razlikujejo med sabo po veroizpovedi, etični ali politični pripadnosti. Z uporabo strategij gverilskega bojevanja, vstajništva in terorizma uporniške skupine pogosto presežejo državo v organizaciji in vojaški tehnologiji. Njihove taktike vključujejo neposredne napade na civilno prebivalstvo, pokole in etično čiščenje. Ti vzorci kažejo na pomembne spremembe narave »novih« vojn, ki jih Kassimeris (2006) hipotetično povezuje z v zgodovini že znano »barbarizacijo vojskovanja«. V takšnih kaotičnih in kompleksnih vojnah tudi državni akterji ne delujejo poenoteno, njihovo reševanje pa je postalo izjemno težavno.

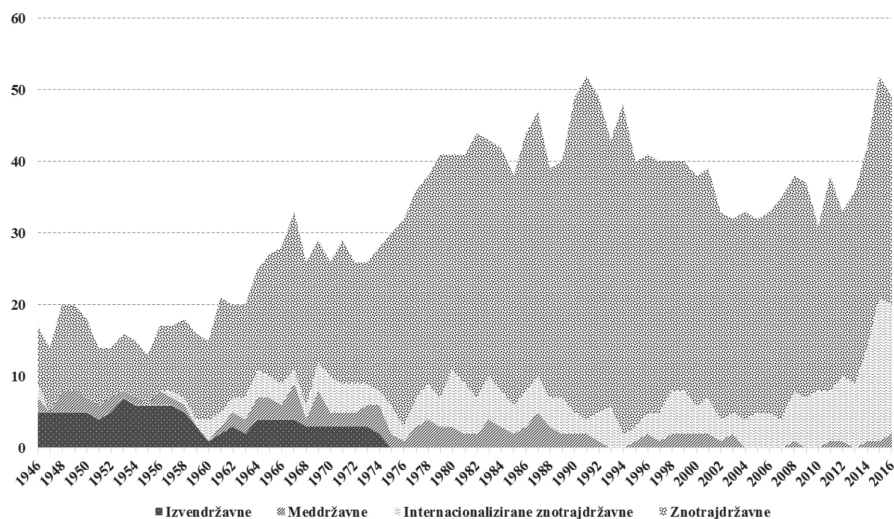
Globalni trendi oboroženih spopadov v obdobju 1946–2016 so skladno z Uppsalovim programom podatkov o spopadih (angl. Uppsala Conflict Data Program), prikazani na sliki 1. Slika prikazuje gibanje števila oboroženih spopadov glede na štiri tipe vojn: izvendržavne (angl. extra-state), meddržavne (angl. interstate), znotrajdržavne (angl. intrastate) in internacionalizirane znotrajdržavne (angl. internationalized intrastate) vojne. Statistične vrednosti, prikazane na sliki 1, kažejo, da je število oboroženih spopadov doseglo svoj višek v letu 1991 (52 oboroženih spopadov); to število se je z manjšimi nihanji zmanjševalo vse do leta 2010, ko je doseglo najnižjo vrednost v obdobju po koncu hladne vojne (31 oboroženih spopadov). Po letu 2010 se je število oboroženih spopadov vidno povečevalo do leta 2015 ter doseglo isto vrednost kot leta 1991.⁷ Trend povečevanja števila oboroženih spopadov se je v letu 2016 umiril in zmanjšal na 49, od katerih pa je kar 12 oboroženih spopadov – glede na količinski prag – doseglo raven vojne.

Z analiziranjem tipov vojn, povezanih s številom oboroženih spopadov, ugotovimo, da se je število meddržavnih oboroženih spopadov drastično zmanjšalo po koncu obdobja hladne vojne; pravzaprav so postale redke (v letu 2016 sta bila takšni vrsti spopada samo dve – med Eritrejo in Etiopijo ter

⁷ Glede na 80. leta prejšnjega stoletja, ko je bilo v povprečju 42 oboroženih spopadov na leto, ni zaznati precejšnjega odmika od povprečja, čeprav je njihovo število v različnih časovnih obdobjih lahko izrazito nepredvidljivo in pulzirajoče. V letu 2015 je na primer povečanje števila oboroženih spopadov po podatkih Melandra in drugih (2016: 728) v celoti spodbudil razvoj dogodkov, povezanih s širitvijo Islamske države. V letu 2014 je bila ta salafistična džihadistična skupina vključena v tri državne oborožene spopade proti iraškim, libanonskim in sirske vladam, v letu 2015 pa kar v dvanajstih. K temu porastu spopadov so prispevale novo vzpostavljene skupine Islamske države na različnih lokacijah po svetu.

Indijo in Pakistanom). Po drugi strani pa je prišlo – v primerjavi z obdobjem hladne vojne – do povečanega števila znotrajdržavnih oboroženih spopadov, med katerimi dandanes postajajo vse bolj pomembni internacionalizirani znotrajdržavni oboroženi spopadi (takšen primer je vojna v Siriji).⁸

Slika 1: TREND ŠTEVILA OBOROŽENIH SPOPADOV GLEDE NA TIPE VOJN V OBDOBJU 1946–2016

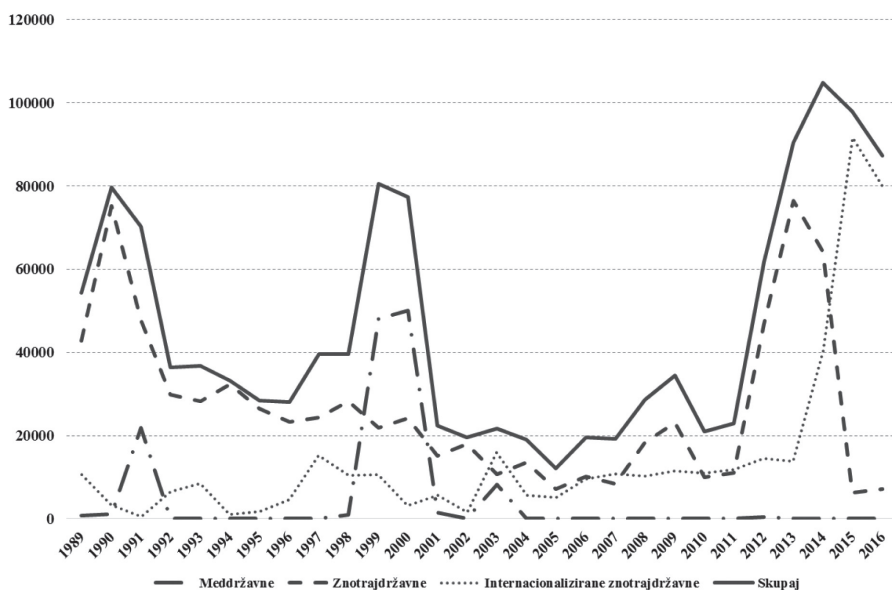
Vir: Allansson et al., 2017: 576.

Perspektivo spremenjene narave vojn in trend njihovega obsega v svetu bomo preverili še s statističnim prikazom števila smrtnih žrtev glede na tip vojne v obdobju 1989–2015/2016, ki prav tako temelji na Uppsalovem programu podatkov o spopadih. S slike 2 je razvidno, da je bila v letu 2014 skupna konfliktna intenzivnost vseh prikazanih tipov vojn neprimerljivo višja kot kdaj koli prej v ocenjevalnem obdobju. Ta trend se v letih 2015 in 2016 ni tako izrazito nadaljeval, še vedno pa je število smrtnih žrtev v primerjavi s koncem hladne vojne ostalo na izjemno visoki ravni. Skupno število smrtnih žrtev oboroženih spopadov se je glede na leto 2014 v letu 2015 zmanjšalo s 104.168 na 97.241, v letu 2016 pa na 87.266, kar pa je še vedno nad ravnijo največjega števila žrtev iz preteklih let (leta 1990 je bilo

⁸ To ugotovitev potrjuje tudi statistični izračun deleža oboroženih spopadov glede na zajete tipe vojn iz leta 2010 in aktualnega stanja v letu 2016. Največje spremembe v rasti deleža oboroženih spopadov dosegajo internacionalizirani znotrajdržavni oboroženi spopadi, ki se s 26% v letu 2010 povzpnejo na 37% v letu 2016. Delež znotrajdržavnih oboroženih spopadov v istem obdobju pade s 74% na 59%, medtem ko lahko delež meddržavnih oboroženih spopadov prikažemo samo v letu 2016, in sicer 4%, saj v letu 2010 tovrstnih spopadov sploh ni bilo (glej Allansson et al., 2017: 574–587).

79.601, leta 1999 pa 80.137 žrtev oboroženih spopadov). Melander in drugi (2016: 730) izpostavljajo, da lahko v tem obdobju govorimo o treh vrhovih števila žrtev v oboroženih spopadih: v zgodnjih devetdesetih letih prejšnjega stoletja (predvsem zaradi dogodkov v Etiopiji, pa tudi zaradi iraške invazije na Kuvajt in pozneje zalivske vojne), na prelomu tisočletja (predvsem zaradi boja na območju afriškega roga) in nazadnje v obdobju 2013–2016. Približno polovica zadnjega oziroma sedanjega vrha je posledica vojn v Siriji (v letu 2014 je bilo več kot 56.000 smrtnih žrtev, leta 2015 je to število padlo na 45.000).

Slika 2: TREND ŠTEVILA SMRTNIH ŽRTEV V OBOROŽENIH SPOPADIH GLEDE NA TIPE VOJN (1989–2016)

Vir: Allansson et al., 2017: 575.

Slika 2 poleg trenda števila smrtnih žrtev v oboroženih spopadih nazorno prikazuje tudi, kateri tipi vojn največ prispevajo k tem podatkom. Posledice meddržavnih oboroženih spopadov, glede na število smrtnih žrtev v njih, so bile najbolj vidne na začetku 90. let prejšnjega stoletja in na prelomu tisočletja. V vmesnih obdobjih meddržavni oboroženi spopadi niso bili pogosti, od leta 2004 pa jih skoraj ni zaznati, kar se sklada tudi s podatki s slike 1. Trend števila smrtnih žrtev oboroženih spopadov zaradi znotrajdržavnih oboroženih spopadov je bil – glede na ostala dva tipa vojn – najbolj prisoten v obdobju prvega vrha. Njegove relativno visoke vrednosti so bile sicer opazne vse do leta 2013, potem je trend v letu 2015 strmo padel, skoraj na

raven meddržavnih vojn. Zanimivo je, da je število znotrajdržavnih oboroženih spopadov v obdobju tretjega vrha še vedno največje glede na ostale tipe vojn, medtem ko je njihov učinek na smrtne žrtve padel na raven meddržavnih oboroženih spopadov. Ravno nasproten trend pa v ocenjevalnem obdobju doživlja internacionalizirani znotrajdržavni tip vojne, ki je v sedanjem obdobju doživel pravo »renesanso« in prevladal nad vsemi ostalimi tipi v posledicah smrtnih žrtev, povečuje pa se tudi njegovo število v primerjavi z znotrajdržavnimi vojnami.

Čeprav so številni raziskovalci (Lacina in Gledtisch, 2005; Goldstein, 2011; Pinker, 2011) v prvem desetletju tega tisočletja z različnimi znanstvenimi metodami želeli podkrepiti tezo o upadanju števila vojn v svetu, ugotavljamo, da je na prelomu drugega desetletja prišlo do obratnega trenda v obeh pogledih – glede števila vojn in števila smrtnih žrtev. Strinjamo se lahko, da je prišlo do vidnih sprememb v naravi vojn, pri čemer so znotrajdržavne in znotraj njih internacionalizirane znotrajdržavne vojne povsem zasenčile meddržavne. Ne moremo pa se povsem strinjati z ugotovitvijo, da je zaton meddržavnih vojn povezan tudi z upadanjem števila smrtnih žrtev v oboroženih spopadih, še zlasti, če v ocenjevalni okvir vzamemo obdobje po koncu hladne vojne. Na podlagi statističnih podatkov iz obdobja 1989–2016 smo prišli do spoznanja, da je internacionalizirani znotrajdržavni tip vojne v zadnjih štirih letih postal najbolj smrtonosen med vsemi tipi vojn, čeprav je predstavljal zgolj 37 % odstotkov celotnega deleža oboroženih spopadov.

Glede na obseg oboroženih spopadov v letih 2015 in 2016, ki se je skoraj izenačil z obdobjem po koncu hladne vojne, je težko napovedati optimističen scenarij upadanja vojn v svetu. Še posebej, ker je sodobno mednarodno varnostno okolje podvrženo svoji lastni spremenljivosti in dinamičnosti ter prežeto z nepredvidljivimi tveganji in grožnjami individualne, nacionalne in mednarodne varnosti, katerih nosilci so predvsem nedržavni akterji. Vprašanje zatona vojn je po naših ugotovitvah vedno aktualno, vendar v svojem pomenu relativno, odvisno od časovne in metodološke perspektive proučevanja ter ne nazadnje tudi od same interpretacije raziskovalnih rezultatov. V drugem desetletju 21. stoletja tako še vedno vsako leto identificiramo med 40 in 50 aktivnih znotrajdržavnih oboroženih spopadov, od katerih jih doseže prag vojne okrog 25 % (podatek za leto 2016), kar lahko vsakomur vzbudi dvom o svetu brez vojn. Ali vse to pomeni, da so teorije realistov glede stalnosti vojn bolj stvarne od pričakovanja liberalistov? Veliko političnih, strokovnih in znanstvenih razprav je danes povezanih z vprašanjem upadanja števila vojn; zaradi pozitivnega napredka družbe bi bile lahko sprejete miroljubne politike pri reševanju sporov, človeštvo pa bi se lahko premaknilo v smeri globalne prihodnosti univerzalnega miru. Eksaktnega odgovora na to vprašanje pa ob takšni nepredvidljivosti pojavljanja vojn v sodobnem času ni mogoče podati.

Teze o novih vojnah

Narava sodobnih vojn je v literaturi predstavljena pod različnimi pojmi, kot so postmoderne vojne, vojne tretje vrste, vojne med ljudmi, privatizirane vojne, hibridne vojne, nove vojne (Kaldor, 2013; Münkler, 2005). Pri proučevanju sodobnih vojn izstopa poimenovanje nove vojne, nanj je tudi največ kritičnih odzivov.⁹ Mary Kaldor (2013: 1) kot najprominentnejša zagovornica teorije novih vojn poudarja, da nove vojne ne bi smeli razumeti kot empirične kategorije, temveč kot način pojasnitve logike sodobne vojne, ki lahko ponudi tako raziskovalno strategijo kot smernice za politiko.

Kaldorjeva (2006; 2013) razlikuje nove in stare vojne. Za stare vojne so značilni oboroženi spopadi med državami v 19. in 20. stoletju (na primer 1. in 2. svetovna vojna), pri katerih je odločilen dejavnik boj. Za nove vojne, ki so se pojavile po koncu hladne vojne, velja ravno nasprotno. Vanje je vključena mreža državnih in nedržavnih akterjev, nasilje pa je usmerjeno proti civilnemu prebivalstvu ter, kot ugotavlja Žabkar (2003: 111), tudi proti civilnim središčem nasprotnikove moči in strateškega odločanja. Kaldorjeva (prav tam) novih vojn ne enači z državljanskimi vojnami, saj se bistveno razlikujejo od klasičnih meddržavnih in znotrajdržavnih oziroma državljanskih vojn. Nove vojne so kaotične in zapletene ter brišejo ločnice med notranjim in zunanjim. Nasilje znotraj države lahko sprožijo tako notranji kot zunanji akterji, zaradi transnacionalnih povezav pa pogosto sodelujejo tudi druge državne in nedržavne skupine. Zato konvencionalni koncept meddržavne ali znotrajdržavne vojne ni več primeren oziroma ima obrobni pomen za pojasnjevanje sodobnih spopadov (Kaldor, 2006; Žabkar, 2003). Vojna se je iz spopada med oboroženimi silami spremenila v asimetrično konfrontacijo, v spopad, v katerem obe strani napadata nasprotnikovo infrastrukturo, pri tem pa največje žrtve niso vojaki, ampak civilisti.

Nove vojne so vojne obdobja globalizacije in tehnološkega razvoja.¹⁰ Običajno potekajo na območjih, kjer so bile avtoritarne države – zaradi odpiranja v druge dele sveta¹¹ – močno oslABLJENE. V takih okoliščinah se

⁹ Mnogi kritiki po mnenju Kaldorjeve (2013: 2) izpostavljajo poenostavljene, delne argumente in nove vojne povezujejo zgolj z določenim vidikom sodobnih vojn, na primer s kriminalom, privatizacijo ali brutalnostjo, ter ne upoštevajo splošnega konceptualnega okvira, ki bi povezoval akterje, cilje, metode in oblike financiranja.

¹⁰ Tako Kaldorjeva kot tudi drugi raziskovalci prepoznajo v globalizaciji poglaviti razlog za preoblikovanje narave vojne, mnogi med njimi tudi v celoti sprejemajo tezo o novih vojnah (glej na primer Duyvesteyn in Angstrom, 2005; Jung, 2002; Münkler, 2005; Shankar Jha, 2006).

¹¹ Večina teh vojn je geografsko omejena na Afriko, Balkan, Bližnji in Srednji Vzhod, tiste dele sveta, ki so bili do sredine 20. stoletja pod vplivom enega ali drugega imperija. Za ta območja je značilen tudi neuspeh postimperijskih procesov oblikovanja države in gospodarjenja z naravnimi viri. Poleg pomanjkanja dolgoletne tradicije vojaške discipline so bila ta območja trajno izpostavljena zunanjepolitičnim ciljem velesil in ekonomskemu izkoriščanju globalnega trga.

izgubljajo jasne ločnice med državnim in nedržavnim, javnim in zasebnim, zunanjim in notranjim, gospodarskim in političnim ter celo med vojno in mirom.¹² Izginjanje ločnic med temi binarnimi razlikovanji lahko po drugi strani predstavlja tako vzrok kot posledico nasilja. Logika novih vojn se razlikuje od logike starih vojn, ki je prevladovala v 19. in 20. stoletju, tako po akterjih, ciljih, metodah kot tudi po oblikah financiranja (Kaldor, 2013: 2) (glej preglednico 2).

Pomembna značilnost novih vojn je tudi njihova dolgotrajnost, saj – kljub latentnemu miru – lahko hitro oživijo. Razlog za to dolgotrajnost je, da imajo udeleženci novih vojn pogosto večje koristi (politične in ekonomske) od kontinuitete izvajanja nasilnih dejanj kot pa od »zmage«. Predstava o vojni in miru kot popolnoma ločenih stanjih ostaja za nove vojne odprto vprašanje, ker se pogosto prelivata drug v drugega in ker je grožnja z nasiljem stalno navzoča, čeprav lahko njena intenziteta raste in upada. Druga pomembna značilnost novih vojn je, da so – v primerjavi s starimi vojnami – namesto k izgradnji nagnjene k razgradnji države (na primer Bosna in Hercegovina, Irak, Afganistan) (Kaldor, 2013: 3). Med pomembne značilnosti novih vojn spada, po ugotovitvah Münklerja (2005), še način uporabe medijev kot orožja oziroma vizualni prikaz vplivov nasilja. Takšna uporaba medijev bi naj omajala politično voljo močnejšega nasprotnika. V tem smislu Münkler vključuje med nove vojne tudi mednarodni terorizem kot ofenzivno strategijo asimetričnega vojskovanja.

V različici novih vojn po Kaldorjevi (2013: 4–10) je vojna nasilno podjetje, uokvirjeno v političnem smislu. Tako stara kot nova vojna sta v njenih formulacijah predstavljeni kot idealna tipa, ki izhajata iz idej vojne in ne njenega empiričnega opisa. V tem kontekstu je treba proučevanje današnje narave vojne razlikovati od tradicionalnih pristopov liberalistov, realistov in marksistov. Kaldorjeva tudi ne zagovarja splošno sprejete opredelitve vojne glede na število smrtnih žrtev v boju. Ključni razlog, ki ga navaja, je v pomanjkanju zadostnih in natančnih podatkov o obsegu žrtev v novih vojnah, saj so ocene civilnih žrtev, ki so pravzaprav glavne žrtve novih vojn, izredno nezanesljive. Zaradi konvencionalne opredelitve meddržavnih in znotrajdržavnih vojn, ki ne zajamejo dejansko vseh oblik nasilja v novih vojnah, ni mogoče trditi, ali je število novih vojn v porastu ali upadu.

¹² Podobno ugotavlja tudi izraelski vojaški zgodovinar Creveld (1991), in sicer, da sodobne vojne ne temeljijo več na primarni obliki vojskovanja med državami in njihovimi oboroženimi silami, ampak vključujejo celo vrsto nedržavnih akterjev, od razbojnikov, gverilcev do teroristov, ki različne cilje uresničujejo z nasilnimi sredstvi, ob uporabi primitivnih kot tudi najbolj sofisticiranih orožij. Vprašanja identitete, ki so povezane z narodnostjo, vero in spolom, so postala veliko bolj osrednjega pomena za konflikte kot pa tradicionalna politična in ekonomska vprašanja, na katerih temeljijo konvencionalne analize (na primer Clausewitzeva).

Preglednica 2: PRIMERJAVA MED STARIMI IN NOVIMI VOJNAMI

	STARE VOJNE	NOVE VOJNE
AKTERJI	<ul style="list-style-type: none"> • oborožene sile držav 	<ul style="list-style-type: none"> • različne kombinacije omrežij državnih in nedržavnih akterjev (redne oborožene sile, kriminalne skupine, zasebni pogodbeniki, plačanci, džihadisti, lokalni vojni poglavarji, pripadniki paravojaških enot idr.) <p>Ključni razlog za spremembe je izguba tradicionalne avtoritete države, v nekaterih primerih tudi izguba monopola nad legitimno uporabo sile (organiziranega nasilja).</p>
CILJI	<ul style="list-style-type: none"> • geopolitični interesi (pridobitev strateško pomembnega območja) in ideologije (demokracija ali socializem) 	<ul style="list-style-type: none"> • identiteta politike (uveljavljanje oblasti na podlagi določene identitete skupine – etične, verske, plemenske identitete) • pridobiti dostop do države samo za določene skupine (lokalne ali nadnacionalne) in neuresničitev določene politike ali programov v širšem družbenem interesu <p>Vzpon identitete politike je povezan z novimi komunikacijskimi tehnologijami, z migracijskimi tokovi tako s podeželja v mesto kot tudi po svetu ter z upadanjem državnih političnih ideologij, kot sta socializem ali postkolonialni nacionalizem. Identiteta politike je zgrajena skozi vojno. Cilj vojne je politična mobilizacija na osnovi identitete, ne pa vojnega instrumenta kot v primeru starih vojn.</p>
METODE	<ul style="list-style-type: none"> • boj kot odločilen dejavnik • zasedba teritorija z vojaškimi sredstvi 	<ul style="list-style-type: none"> • bojevanje je redko • zasedba teritorija s političnimi sredstvi (nadzor nad prebivalstvom, prisilno razseljevanje prebivalstva z različno identiteto) <p>Uporaba teh metod pogosto pripelje do množičnega zatekanja beguncev v sosednje države. Nasilje je v veliki meri usmerjeno proti civilistom kot načinu nadzorovanja ozemlja. Ženske in otroci so pogosto tarče modernih vojn in žrtve zlorabe človekovih pravic, vključujoč spolne zlorabe in mučenja.</p>
FINANČNA SREDSTVA	<ul style="list-style-type: none"> • vojno financirajo države (davki, zadolževanje) • vojne ekonomije so strogo centralizirane, avtarkične, prebivalstvo je mobilizirano 	<ul style="list-style-type: none"> • ekonomije novih vojn so del odprtega globaliziranega decentraliziranega gospodarstva, sodelovanje prebivalstva je nizko • prihodki so odvisni od stalnega nasilja, ker se financirajo z izkoriščanjem (ropanjem, plenjenjem, zajemanjem talcev, tihotapljenjem dragocenosti (nafte, diamantov, drog, ljudi)) <p>Dozdeva se, da nove vojne spodbujajo gospodarski dobiček, vendar je težko razlikovati med tistimi, ki uporabljajo politično nasilje iz ekonomskih razlogov, in tistimi, ki se ukvarjajo z izčrpanjem gospodarskih dejavnosti, da bi financirali svoje politične namene.</p>

Vir: prirejeno po Kaldor, 2006: 1-14; 2013: 2-3.

Kritika tez o novih vojnah

Najpogostejša kritika zagovornikov pojma nove vojne je, da le-te niso nove, saj je med njihovimi značilnostmi zelo malo povsem novega. Kritiki to trditev pogosto povezujejo z vplivom hladne vojne, ki je zmanjšala sposobnost analiziranja »majhnih vojn« oziroma »vojn z nizko intenzivnostjo«. Hirst (2001: 83) na primer ugotavlja, da večina značilnosti novih vojn po Kaldorjevi vključuje stare probleme, ki izhajajo iz kolonialnih časov, mirovnih sporazumov po koncu 1. oziroma 2. svetovne vojne in iz obdobja hladne vojne. Če upoštevamo konflikte, ki jih proučuje Kaldorjeva, vključno s tistimi v Bosni in Hercegovini, Iraku in Afganistanu, lahko ugotovimo, da vsi izvirajo iz obdobja, ki ga je izpostavil Hirst. Pilbeam (2015) podobno poudarja, da nove vojne ne prinašajo ničesar novega glede gverilskega in uporniškega bojevanja iz številnih kolonialnih in postkolonialnih časov. V takšne ali drugačne tipe vojn v preteklosti so bili vključeni tudi nedržavni akterji, kot so na primer teroristi, lokalni vojaški poveljniki in plačanci. Množično razseljevanje ljudi v času vojne ni prav tako nič novega, tako je bilo na primer razseljenih dva milijona ljudi v času 2. svetovne vojne. Tudi identiteta politike (v obliki etničnega, nacionalističnega ali verskega gibanja) ni neznanka v zgodovini in kljub zatiranju teh identitet v času hladne vojne še vedno predstavlja izvor sodobnih konfliktov.

Druge kritike novih vojn se nanašajo na empirične ugotovitve, in sicer, da so v starih vojnah predstavljali večino žrtev vojaki, medtem ko v novih vojnah prevladujejo civilne žrtve.¹³ Roberts (2010: 115, 128) ugotavlja, da je ta trditev izrazito razširjena v modernih akademskih in političnih razpravah. Vendar je baza podatkov o številu žrtev, ki bi to trditev podpirala, negotova. Problem pridobivanja natančnih števil o civilnih žrtvah lahko vodi v posploševanje in različne interpretacije statističnih podatkov ter posledično do napačnih predstav o vojnah v preteklosti.

Kritičnih pogledov na teze o novih vojnah ni mogoče zanikati, saj izhajajo iz empiričnih dejstev. Razlog vztrajanja pri pridevniku »novi« in analiziranju novih vojn je po Kaldorjevi (2013: 3) v argumentu koristnih smernic za politiko, ki se pri navajanju empiričnih dejstev pogosto zanemarjajo. Ta razlog, ki je bistvo vsega, pogosto priznavajo tudi kritiki teorije novih vojn. Izraz

¹³ *Tendenca izogibanja vojaškim spopadom in usmerjanja večine nasilja na civilno prebivalstvo je razvidna iz dramatičnega povečanja razmerja med civilnimi in vojaškimi žrtvami. V začetku 20. stoletja so predstavljali vojaki 85 do 90 odstotkov vojnih žrtev. V drugi svetovni vojni je bila približno polovica vseh vojnih žrtev civilnih. Do konca devetdesetih let prejšnjega stoletja se je to razmerje diametralno obrnilo na račun civilnega prebivalstva – po statističnih podatkih dandanes približno 80 odstotkov vseh žrtev vojn predstavlja civilno prebivalstvo (glej Kaldor, 2006; Roberts, 2010). Obnašanje, ki je bilo v poznem 19. in zgodnjem 20. stoletju prepovedano, skladno s klasičnimi pravili vojskovanja in vojnimi zakoni (na primer vojni zločini proti civilistom, uničevanje zgodovinskih spomenikov), danes predstavlja bistveno komponento strategij novega načina bojevanja, tj. uporaba nasilja za ustvarjanje strahu in konfliktov.*

»novi«, kot poudarja Kaldorjeva (prav tam), je način za izključitev »starih« predpostavk o naravi vojne in oblikovanje podlage za novo metodologijo raziskovanja. Podkrepitev načina razmišljanja o novih vojnah po Kaldorjevi lahko najdemo tudi med teoretiki globalizacije, ki pravijo, da globalizacija ni pripeljala do propada držav, ampak do njihovega preoblikovanja, zato je pri raziskovanju pomembno sistematično proučevanje različnih načinov spreminjanja držav. Najpomembnejši vidik preoblikovanja države je lahko ravno v spremenjenem odnosu države do organiziranega nasilja.

Sklep

Vojna zmeraj postavlja težka načelna vprašanja, ki jih je mogoče interpretirati na različne načine; prav tako je mogoče na veliko različnih načinov pojasniti tudi vzroke za vojno. V zadnjih desetletjih se je razširilo mnenje, da je sprejemanje liberalizma odgovor na preprečevanje vojn. Vendar še vedno ostaja vrsta odprtih razprav, ki so usmerjene v iskanje drugih alternativnih poti zagotavljanja miru in vprašanj o tem, ali tudi druge ideologije razpolagajo z viri za preprečevanje vojn.

Odgovor na vprašanje, ki smo si ga zastavili na začetku prispevka, ali se je narava vojne v zadnjih desetletjih spremenila, in če se je, kaj pojasnjuje njeno transformacijo, je vse prej kot preprosto, ne nazadnje tudi zato, ker se koncepti, uporabljeni pri odgovorih, lahko enostavno izpodbijajo. Veliko bolj zanesljivo je, da bodo vojne v mnogih delih sveta še naprej navzoče. Pri tem je pomembno, da se še naprej iščejo odgovori in pojasnila na vprašanje, zakaj je temu tako. Teze o novih vojnah ponujajo eno rešitev, saj povezujejo različne nove trende, vključno z globalizacijo, s tehnološkim razvojem kot tudi s pojavi propadlih držav. Vendar tudi bolj tradicionalni liberalistični, realistični in marksistični pristopi lahko razlagajo sodobne oblike konfliktov, ki pa po drugi strani ne zahtevajo povsem novega pojasnjevalnega okvira. Vojne v Bosni in Hercegovini, Somaliji, Iraku, Afganistanu, Siriji bi lahko pojasnili tako z vidika pomanjkanja liberalnih vrednot, človeške narave, globalne ali lokalne politike moči kot tudi z vidika razrednega boja in tekmovanja za omejene naravne vire. Ali drugače, četudi lahko različne teoretične perspektive ponujajo različne vrste pojasnil, je mogoče vzroke vojne še vedno razložiti na načine, ki niso bistveno drugačni od že poznanih. Pri pojasnjevanju vzrokov je tako še vedno najbolj prepričljiva njihova perspektiva.

Če je bila sodobnost skovana v ognju vojne, to ne sme enoznačno veljati tudi za našo prihodnost. Izkušnje človeške zgodovine bi se morale »kovati« v razpravljalskih in miselnih procesih, ki bi nas vodili v nenasilno prihodnost ter k temu, da bi se družbe in posamezniki izogibali napakam in ponavljajočim se vzorcem, ki so človeštvo vodili v vojne. Zato je teza o novih

vojnah, ki jo sprejemajo tudi mnogi kritiki, pomembna za nove znanstvene raziskave in oblikovanje novih političnih perspektiv, ki lahko predstavljajo pomemben vzvod tudi za doseganje trajnega miru v svetu.

LITERATURA

- Allansson, Marie, Erik Melander, Lotta Themnér (2017): Organized violence, 1989–2016. *Journal of Peace Research* 54 (4): 574–587.
- Bull, Hedley (2012): *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. 4th edition. New York: Columbia University Press.
- Clausewitz von Carl (2004): *O vojni*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Creveld, van Martin (1991): *The Transformation of War: The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz*. New York: The Free Press, A Division of Simon & Schuster Inc.
- Duyvesteyn, Isabelle (ur.) in Jan Angstrom (ur.) (2005): *Rethinking the Nature of War*. London in New York: Routledge Contemporary Security Studies Series, Frank Cass.
- Goldstein, Joshua (2011): Think Again: War. *Foreign Policy*. September/Oktober: 1–10.
- Hirst, Paul (2001): *War and Power in the 21st Century*. Cambridge: Polity Press.
- Jelušič, Ljubica (2004): Profesionalizacija nacionalne varnosti in vloga objav v teoriji in praksi. *Teorija in praksa* 41 (1–2): 173–187.
- Jung, Dietrich (ur.) (2002): *Shadow Globalization, Ethnic Conflicts and New Wars: A Political Economy of Intra-state War*. London: Routledge.
- Kaldor, Mary (2006): *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. 2nd Edition. Cambridge: Polity Press.
- Kaldor, Mary (2013): In Defence of New Wars. *Stability: International Journal of Security and Development* 2 (4): 1–16.
- Kant, Immanuel (1937): Dve razpravi: razmišljanja o čustvu lepega in vzvišenega – k večnemu miru. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kassimeris, George (ur.) (2006): *The Barbarization of Warfare*. New York: New York University Press.
- Keegan, John (2005): *Zgodovina vojskovanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Lacina, Bethany in Nils Petter Gleditsch (2005): Monitoring Trends in Global Combat: A New Dataset of Battle Deaths'. *European Journal of Population* 21 (2–3): 145–166. Peace Research Institute Oslo (PRIO). Dostopno prek <https://www.prio.org/Data/Armed-Conflict/Battle-Deaths/The-Battle-Deaths-Dataset-version-30/> (18. 7. 2017).
- Leksikoni Cankarjeve založbe (1986): *Družboslovje*. Druga dopolnjena izdaja. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Levy, S. Jack in R. William Thompson (2010): *Causes of War*. Oxford: Wiley – Blackwell.
- Malešič, Marjan (2012): Teoretske paradigme sodobne varnosti in okolje kot varnostno vprašanje. *Teorija in praksa* 49 (2): 264–282.

- Melander, Erik, Therése Pettersson in Lotta Themnér (2016): Organized violence, 1989–2015. *Journal of Peace Research* 53 (5): 727–742.
- Münkler, Herfried (2005): *New Wars*. Trans. P. Camiller, Cambridge: Polity Press.
- Pilbeam, Bruce (2015): Reflecting on War and Peace. V: Hough, Peter (ur.), Malik Shahin (ur.), Moran Andrew (ur.) in Pilbeam Bruce (ur.), *International Security Studies: Theory and Practice*, 87–103. London in New York: Taylor & Francis Group, Routledge.
- Pinker, Stephen (2011): *The Better Angels of Our Nature: Why Violence Has Declined*. New York: Viking Penguin.
- Rizman, Rudi (2011): K novi paradigmi za mir in vojno: družbena varnost. V: Jalušič, Vlasta (ur.) in Lev Kreft (ur.), *Vojna in mir: refleksije dvajsetih let*, 179–193. Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije. Dostopno prek <http://www3.mirovni-institut.si/wp-content/uploads/2014/08/Vojna-in-mir-notranjost.pdf> (31. 8. 2017).
- Roberts, Adam (2010): Lives and Statistics: Are 90% of War Victims Civilians?. *Survival* 52 (3): 115–136.
- Sambanis, Nicholas (2004): What is Civil War? Conceptual and Empirical Complexities of an Operational Definition. *Journal of Conflict Resolution* 48 (6): 814–858. Dostopno prek http://www.iitg.ernet.in/pahi/Home_files/civil-war.pdf (13. 7. 2017).
- Sarkees Meredith, Reid (2010): The COW Typology of War: Defining and Categorizing Wars (version 4). Dostopno prek <http://cow.dss.ucdavis.edu/data-sets/COW-war> (6. 7. 2017).
- Shankar Jha, Prem (2006): *The Twilight of the Nation State: Globalisation, Chaos and War*. London: Pluto Press.
- Shaw, Martin (2004): Risk-Transfer Militarism and the Legitimacy of War After Iraq. Dostopno prek <http://www.antiwar.com/orig/shaw.php?articleid=3054> (1. 9. 2017).
- Singer, David in Melvin Small (1982): *Resort to Arms: International and Civil War, 1816–1980*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika (2014). Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Sobek, David (2009): *The Causes of War*. Cambridge: Polity Press.
- Stancil, Benn (2013): Conflict Data on Military Interventions: Will Syria Be Different?. Dostopno prek <http://bennstancil.com/will-syria-be-different> (21. 8. 2017)
- Šulc, Ajda (2016): Prikaz knjige *The Better Angels of Our Nature: A History of Violence and Humanity*. *Varstvoslovje* 18 (1): 122–125.
- The Merriam - Webster Dictionary (1997). Springfield, Massachusetts.
- Tilly, Charles (1975): *Reflections on the History of European State-Making*. V: Tilly Charles (ur.), *The Formation of National States in Western Europe*, 3–83. New York: Princeton University Press.
- Verbinc, France (1982): *Slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Waltz, Kenneth (1959): *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*. New York: Columbia University Press.

- Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. Addison-Wesley Publishing Company.
- Wendt, Alexander (1992): *Anarchy Is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics*. *International Organization* 46 (2): 391–425. Dostopno prek http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic1341873.files/Week%201/Wendt_1992.pdf (13. 7. 2017).
- Žabkar, Anton (2003): *Marsova dediščina: temelji vojaških ved*. 1. knjiga. Ljubljana: Knjižna zbirka varnostne študije, Fakulteta za družbene vede.

VIRI

- Breakthrough Technologies for National Security (2015): *Defense Advanced Research Projects Agency*. Dostopno prek <http://www.darpa.mil> (19. 6. 2017).
- Department of Peace and Conflict Research: *Uppsala Conflict Data Program*. Dostopno prek <http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/> (16. 9. 2017).